

FAMILIA ÎN EUROPA ÎNTRE ANII 1960 ȘI 2000

MARIA SIMION

Chiar dacă la prima vedere pare a fi ceva ce și-a pierdut din valoare prin repetata afirmație, nu este de prisos să susținem că familia constituie nucleul de bază al societății, vectorul prin care se realizează obiectivele economice și sociale și obiectivul politicilor de dezvoltare economico-socială.

Totuși, multe politici și programe afirmă că se adresează individului și evaluarea multor politici și programe se face pornind de la impactul asupra individului. Există însă o diferență între obiectivul acestora (individul) și modul cum sunt evaluate nevoile acestuia. Ele sunt evaluate pornind de la situația familială: are sau nu are familie, venitul mediu al acesteia, locuința etc. Deci dintr-un cadru familial se extrag indivizii (uneori unul, alteori întreaga familie, dar ca indivizi) care au nevoie de protecție socială sau fac obiectul altor programe (de ocupare, de dezvoltare zonală, de segment al cererii de mărfuri și servicii, de investiții productive etc.). Prin urmare, chiar dacă nu este explicit prinsă în programe și politici, familia joacă un rol important în realizarea acestora. De aceea credem că a-i evidenția caracteristicile și tendințele va fi de mare ajutor în eficientizarea programelor și politicilor ce se adresează individului.

Multe s-au schimbat în peisajul familial european în ultimele patru decenii, mai ales în cazul celor aflați în zona central și est europeană. Adoptarea noilor schimbări în comportamentul individual și familial a fost mult încetinită de contextul politic existent „dincoace”. Diferențele din zona politicului au influențat subtil ritmul schimbărilor din țările foste socialiste, conferind schimbărilor, alături de alți factori, un specific național.

Modele familiale, altădată marginale societății, sunt acum foarte răspândite în Europa vestică și devin din ce în ce mai răspândite și în fostele țări socialiste, dar nici modelul tradițional nu consideră bătălia pierdută și există oarecare semne de inversare a tendinței. Influențele pe orizontală sunt reciproce și modelul familial european este în evoluție.

Guvernele sunt chemate să răspundă prin măsuri adecvate problemelor apărute în fluidul peisaj social. Pentru că amploarea problemelor sociale are repercusiuni asupra ritmului dezvoltării economice, ele trebuie cunoscute, chiar anticipate, influențate în derularea lor, pentru că influențele sunt și pe verticală. Pentru aceasta se pornește de la o situație considerată optimă, față de care se stabilesc obiectivele politicilor și programelor.

Pentru România subiectul capătă importanță, nu numai în noul context economic și social al tranziției, de la economia centralizat planificată la economia de piață, când se schimbă atât conținutul cât și modul de implementare al politicilor, ci și în cel ce se va crea prin integrarea în UE, când libera circulație a persoanelor și a produselor va accelera ritmul schimbărilor economice și, desigur, și sociale, prin informații purtate de indivizi și încorporate în comportamente familiale.

PEISAJUL FAMILIAL EUROPEAN. CARACTERISTICI

Specialiștii și nu numai au evidențiat schimbări profunde în formarea, structura și disoluția familiei în Europa.

Începând din 1960, deși nu ferm, există totuși o tendință clară de scădere a nupțialității, a ratei primelor căsătorii, a creșterii vârstei medii la prima căsătorie și a ratei divorțurilor.

Evoluția nupțialității

În 1960, rata brută a nupțialității varia între 7,2 și 9,5‰ în majoritatea țărilor Europei. Valorile minime se înregistrau într-un număr mic de țări (Irlanda, 5,5‰, Norvegia, 6,6‰ și Suedia, 6,7‰). Simetric, rata brută a nupțialității era înaltă numai în câteva țări: Rusia, 12,6‰, Letonia, 11‰, România și Ucraina 10,7‰ (Anexă, hărțile 1–3).

După 20 de ani (anii '80), valorile minime s-au înregistrat în Suedia, 4,5‰ și Danemarca, 5,2‰, iar cele maxime în Rusia, 10,6‰ și Letonia 9,8‰. Se poate sesiza micșorarea diferenței între valorile minime și maxime cu o promilă. Nu a mai fost un singur interval modal în care să se încadreze restul țărilor continentului, ci acestea se împart în număr aproape egal între două intervale: 5,2 – 7,2‰ și 7,2 – 9,5‰. Am putea spune că acum se poate sesiza momentul de la care unele societăți ale Europei vestice vor evolua către transformări în formarea, structura și disoluția familiei cu un ritm mai rapid sau mai lent. Între acestea, Suedia era lider încă din 1960. Danemarca, deși în anii '80 o găsim alături de Suedia, în 2000 va fi alături de Portugalia, Spania, Polonia, România, Macedonia, Islanda, Norvegia, Rusia, Ucraina, Iugoslavia în ceea ce privește nupțialitatea.

În 2000, în nici o țară europeană nu mai sunt valori mai mari de 7,2‰, cu o excepție notabilă, Cipru, 12,3‰. Valorile a paisprezece țări, între care și România, Danemarca, Olanda, Ucraina, Iugoslavia se încadrează în intervalul maxim 5,2 – 7,2‰, interval care cu 40 de ani în urmă era cel al valorilor minime. Numărul țărilor ce se înscriu în intervalul care în 1980 era cel al valorilor minime (4,5 – 5,2‰) a crescut de la două la zece, iar în intervalul minim în 2000 (3,6 – 4,5‰) se înscriau deja 7 țări. Alături de Suedia, se aflau aici Belgia, dar și Grecia, Bulgaria, Estonia, Letonia și Slovenia. Se găseau, deci, țări cu economie de piață dezvoltată și cu sistem de protecție socială eficient, dar și țări în tranziție și care cu numai 20 de ani în urmă aveau valori maxime ale nupțialității în Europa (Letonia). Dacă facem abstracție de

valoarea nupțialității înregistrată în Cipru, diferența între valorile maxime și minime s-a redus aproape la jumătate (3,6 promile).

În acest cadru general al formării și reformării căsătoriilor, valorile ratei primelor căsătorii evidențiază o deplasare continuă către valori joase (hărțile 4–6). Cu patru decenii în urmă, rata primelor căsătorii oscila în Europa în jurul a 1‰ ($\pm 0,2$ promile). Exista, am putea spune, o opinie comună tuturor societăților europene în ceea ce privește instituția familiei. Toate țările au evoluat, însă, spre niveluri mai joase ale ratei primelor căsătorii: de la 0,79‰, cea mai mică valoare în 1960, la 0,39‰, cea mai mică valoare în 2000. Cu excepția Albaniei, Macedoniei și Ciprului, în toate țările Europei primele căsătorii se formează cu frecvențe mai mici decât cele mai mici valori din 1960 și, între acestea, în treisprezece țări frecvența este între 0,39 și 0,53‰. În această grupă, alături de Suedia, sunt țări ca Grecia (în plutonul „frunțaș” și în 1960), Bulgaria, Cehia, Estonia, Letonia, Lituania, Norvegia (cu valori maxime în 1960), țări în tranziție, dar și țări economic dezvoltate.

Coabitarea este adesea modul în care tinerii se stabilesc prima oară în cupluri, mai ales în țările nordice. Ea devine, în general, mai puțin răspândită cu vârsta. Proporția femeilor și bărbaților mai mari de 45 de ani, care nu s-au căsătorit niciodată, tinde să fie mică. Aceasta sugerează că multe relații de coabitare se încheie, în cele din urmă, cu mariaje legale.

Suedia, Danemarca, Finlanda, Norvegia, Olanda au fost țările de avangardă în schimbările intervenite în caracteristicile familiei. Primele scăderi ale ratei primei nupțialități au fost la începutul deceniului șapte al secolului XX. Începea să se formeze un comportament nupțiabil diferit de cel prevalent cu un deceniu în urmă. Acesta avea să câștige progresiv noi adepți și să devină nu prevalent, dar foarte răspândit în societățile vestice, mai ales.

Vârsta medie la prima căsătorie

Vârsta medie la prima căsătorie variază între țări (hărțile 7–9). Majoritatea țărilor dezvoltate evoluează către mariaje mai târzii și mai puțin frecvente.

Până în 1980, vârsta medie la prima căsătorie a crescut lent. Semnificativ este faptul că limitele intervalelor de grupare nu s-au modificat, dar mai multe țări se înscriu în intervalul de mijloc (22,8 – 24,2 ani). În loc de opt țări, sunt acum paisprezece, chiar dacă în Suedia și Finlanda vârsta medie la prima căsătorie a crescut și au trecut în intervalul superior. A avut loc și o evoluție inversă. În Grecia, Italia, Portugalia și Rusia valoarea indicatorului a scăzut. În Irlanda și Elveția valorile au fost relativ constante și mari. Lor li s-au alăturat Danemarca, Finlanda și Suedia.

În 2000, vârsta medie mare la prima căsătorie era deja predominantă în Europa. Față de începutul intervalului ea a crescut, în medie, cu trei ani. Suedia este țara purtătoare de drapel a noului model. Anul de inflexiune este 1966. Creșterea până în 2000 este de aproape șapte ani, iar valoarea din 2000 este cea mai mare din Europa, 30,2 ani. Țările nordice și cele din imediata vecinătate au preluat modelul (Islanda 29,9 ani și Danemarca 29,5 ani), fiind urmate de celelalte țări. Valorile sunt mai mici (între 22,8 și 24,2 ani) numai în țări aflate în tranziția

economică și socială: Bulgaria, Lituania, Polonia, România, Slovacia, Slovenia, Albania și Macedonia. Cu un decalaj de peste 20 ani, din 1992–1993, vârsta medie la prima căsătorie a început să crească și în țările foste socialiste. Portdrapelul acestora este Slovenia, unde valorile indicatorului s-au situat pe un palier mai înalt încă din 1970; societatea slovenă aliniindu-se astfel modelului nord-european. Cele mai mici valori sunt în Rusia, 22,1 ani și Turcia, 22,6 ani.

Vârsta la care se încheie primele căsătorii au implicații importante pentru mărimea familiei și condițiile de locuit. Cu cât este mai mare nivelul educației, cu atât este mai mare vârsta la prima căsătorie.

Disoluția familiilor

Famiiliile se formează mai greu decât înainte: sunt mai puțin frecvente și se formează la vârste mai mari. Concluzia este susținută și de scăderea procentului femeilor necelibatare (hărțile 10–12). Dintre cele născute în 1930, cel puțin 79% erau necelibatare. Între cele născute în 1967 procentul a scăzut la 62% și intervalul 62–79% reprezintă intervalul modal pentru țările Europei. În Suedia, proporția femeilor celibatare se apropie de 40% pentru cele născute în 1965. În medie, în țările europene proporția femeilor celibatare depășește 20% în generațiile născute în ultimii ani ai deceniului șapte din secolul trecut și tendința este de creștere. Unde există o proporție mare de femei în vârstă de 45 de ani și peste ce nu s-au căsătorit niciodată, tendințele spre uniuni libere sunt confirmate de gospodării conduse de femei cu copii născuți în afara căsătoriei. În țările dezvoltate, mai mult de jumătate din femeile în vârstă de 20–24 ani trăiesc în uniuni de coabitare. În câteva țări – Danemarca, Finlanda, Franța, Anglia – proporția cuplurilor coabitante în totalul familiilor și cuplurilor coabitante la un loc se apropie de 20%.

Modificările în formarea familiilor afectează și recăsătoririle. Până recent, divorțul a fost adesea urmat de o altă căsătorie. Dar cum tot mai mulți oameni divorțează, ei amână căsătoria și aleg coabitarea. Recăsătorirea în anii '90 nu numai că a scăzut, dar s-a și întâmpnat mult mai târziu după separare, decât în anii '60.

Nu numai că se formează greu, dar familiile se și desfac frecvent. Rata maximă a divorțurilor în 1960, 0,2%, a fost depășită în nouăsprezece țări în 1980, iar în 2000 numai în opt țări se mai înregistrau valori egale sau mai mici (Anexă, hărțile 13–15). Cea mai mică valoare era în Turcia, 0,06%.

Numărul bărbaților și femeilor separați sau divorțați a crescut în aproape toate regiunile, începând din 1980, deși în unele regiuni proporția lor e încă mică (Asia și America Latină). Proporția femeilor separate sau divorțate între vârstele 45 și 59 de ani a crescut, în medie, de la 5% în anii '80 la 9% în anii '90 în Europa, și de la 9% la 14% în alte regiuni dezvoltate. Creșterea ratei divorțurilor a încetinit sau a schimbat trendul în multe țări dezvoltate, inclusiv cele nordice, estul Europei, SUA și Canada, unde aceasta a fost în mod tradițional mare. Suedia și SUA au în continuare însă cele mai mari rate ale divorțului, urmate de Anglia, Belgia, Luxemburg, țările nordice și majoritatea țărilor fostei URSS (circa 40 la 100 de căsătorii). În Europa, divorțul pare să fie în creștere printre tinerele generații, cu cea mai mare probabilitate de divorț în primii patru ani după căsătorie.

Proportia mamelor singure (femei nemăritate și ne-coabitante) este mică în țările dezvoltate. În Europa, multe nașteri ale femeilor nemăritate au loc în timpul coabitării (cu excepția Germaniei, Olandei și Elveției). Amânarea primei căsătorii explică creșterea numărului nașterilor în afara căsătoriei la femeile în vârstă mai mare (hărțile 16–18).

Deși majoritatea adolescentelor care au un copil sunt căsătorite, o parte însemnată a adolescentelor devin mame ca femei nemăritate. Mai mult de jumătate din adolescentele mame, din Franța, Germania, Anglia și SUA sunt necăsătorite. Aceste nașteri reflectă o tendință spre niveluri mai mari de nașteri de copii printre femei singure, nu doar adolescente.

Modificările în modelul căsătoriei au determinat și alte schimbări. Una dintre acestea este apariția familiilor monoparentale, în care singurul părinte este, adesea, mama. În Europa, proporția familiilor cu un singur părinte variază între 14 și 22% în 1991, cu creșteri în câteva țări până în 1998. Procentul copiilor ce trăiesc numai cu un părinte este mai mult decât dublu față de cifrele anterioare din 1983, în Irlanda și Anglia.

Combinatia dintre scăderea fertilității și creșterea speranței de viață duc la proporții mai mari ale populației vârstnice. Aproape de două ori mai mulți bărbați, decât femei peste 60 ani, au fost căsătoriți. Discrepanța este influențată de văduvie, care diferă considerabil între bărbați și femei ca incidență și impact. În lume sunt mult mai multe văduve decât văduvi (în medie, 4 la 1), pentru că bărbații se căsătoresc la o vârstă mai mare, au o speranță de viață mai mică și se recăsătoresc mai mult decât femeile.

Noul model familial se caracterizează, deci, prin diminuarea frecvenței căsătoriilor, creșterea frecvenței celibatului definitiv și a vârstei medii la prima căsătorie, amânarea nașterii copiilor și scăderea numărului acestora și creșterea frecvenței nașterilor în afara căsătoriei. Toate acestea sunt însoțite de creșterea frecvenței divorțurilor.

Forma „clasică” a familiei este familia nucleară formată din cei doi părinți, mama și tata, și copiii biologici. Dar formarea familiilor variază de la căsătorii legalizate și uniuni consensuale, la uniuni în care partenerii nu locuiesc împreună, familii uni-sex¹. Însă, căsătoria recunoscută prin lege și obiceiuri, sancționată de autorități civile și religioase, ce implică obligații ale ambilor parteneri, rămâne forma predominantă a uniunilor. Alături de aceasta s-au răspândit foarte mult și alte forme. Unele cupluri coabitante au copii și își legalizează uniunea; altele se separă, divorțează sau devin văduvi, prin decesul unuia dintre parteneri, pentru toată viața, iar altele formează mai târziu o nouă familie.

Specialiștii² consideră că, din punct de vedere teoretic, termenul de familie a dobândit o accepțiune mai largă, pentru a îngloba și celelalte forme de conviețuire decât familia nucleară, și foarte diferite de aceasta.

¹ Mihăilescu, I., *Familia în societățile europene*, Editura Universității din București, 1999.

² *Report on the World Social Situation 2001*, UN, Economic & Social Affairs, New York, 2001.

În unele societăți, normele sociale au devenit atât de permissive încât noile forme familiale sunt foarte răspândite, iar în familie, definită în mod obișnuit prin componența: soț, soție și copiii acestora, nu mai e organizată, în unele societăți europene, decât o parte a populației.

Datele disponibile ne oferă tabloul unei societăți, în care noile modele familiale au pătruns mai mult. În Olanda, în 1999 erau 6,8 mil. gospodării din care 2,3 mil. erau persoane singure, 2 mil. cupluri fără copii. La acestea se adăugau 0,4 mil. familii cu un singur părinte și 0,7 mil. cupluri coabitante. Un sfert din cuplurile coabitante aveau unul sau mai mulți copii. Patru din cinci cupluri ce se căsătoreau erau cupluri coabitante la data căsătoriei.

Dintre parteneriatele înregistrate, un sfert erau încheiate între doi bărbați și alt sfert între două femei.

Dintre mariajele încheiate, 30% se terminau prin divorț.

Peisajul familial românesc

În acest context european de marcate schimbări ale modelelor familiale, peisajul familial românesc pare mai conservator. La o privire mai atentă, impresiile se nuanțează. Da, România s-a aflat în 1960 în grupa fruntașă privind nupțialitatea, rata primelor căsătorii; vârsta medie la prima căsătorie era una dintre cele mai joase în Europa, iar procentul nașterilor extraconjugale, unul dintre cele mai scăzute. Evoluția ulterioară a acestor indicatori a avut loc în sens negativ, dacă poziția după care judecăm este aceea că o nupțialitate ridicată și un procent cât mai mic al nașterilor extraconjugale și al divorțurilor sunt favorabile derulării pozitive a proceselor și fenomenelor sociale, demografice și economice. În anii ce au urmat, a avut loc, deci, o continuă scădere a nupțialității, care a ajuns în 2001 la cea mai mică valoare postbelică, 5,8%. În deceniul încheiat, nupțialitatea a scăzut cu un ritm de trei ori mai mare decât în cele trei decenii anterioare. Cu toate acestea, din punctul de vedere al nupțialității, România s-a situat permanent în grupul țărilor cu valorile cele mai ridicate.

Rata primelor căsătorii a avut aproximativ aceeași evoluție. Scăderea din perioada 1960–1990 a fost mai mare decât cea din deceniul următor, ritmul scăderii din cea de-a doua perioadă a deceniului fiind, din nou, superior celei dintâi.

Deși a crescut, ca și în celelalte țări europene, vârsta medie la prima căsătorie rămâne una dintre cele mai scăzute din Europa (vezi Anexă, Harta 10).

Rata divorțurilor și procentul femeilor necelibatate au fost relativ constante în aceste patru decenii.

Excepție de la această continuă scădere, dar de situare în grupa celor mai mari valori în context european – practic de „alăturare la tablou” – a acestor indicatori o face procentul nașterilor extraconjugale. De la situarea în grupa celor mai mici valori în 1960 și 1980, România tinde către poziții fruntașe, judecând după valorile înregistrate în ultimii ani. Valoarea din 2000 (25,5%) o clasează în grupa țărilor cu valori mari, iar valoarea din 2001 (26,7%) arată că fenomenul se află în evoluție.

Comparând valoarea vârstei medii la prima naștere cu cea de la prima căsătorie, observăm că mariajul se încheie mai frecvent după apariția primului

copil. Uniunile consensuale devin din ce în ce mai frecvent, și în România, primele forme în care tinerii se stabilesc prima dată.

În România, căsătoriile sunt mai frecvente, se încheie la vârste mai mici decât în alte țări europene. Față de acum 40 de ani, acestea se încheie mai frecvent după apariția primului copil și se desfac ceva mai des.

Care va fi evoluția modelului familial în România? Aceeași cu cea din Europa. Modelul familial european este și el în evoluție. După înlăturarea granițelor administrative, circulația persoanelor și a ideilor este mai ușoară, iar ritmul schimbărilor mai alert. Problemele sociale având originea în caracteristicile modelelor familiale, mult mai frecvente acum în Europa vestică, vor fi din ce în ce mai frecvente și la noi, aglomerând peisajul problemelor sociale. Datele de mai sus susțin din plin ideea.

Influențele sunt reciproce, dinamice, iar desfășurarea fenomenelor foarte fluidă.

Factorii economici, sociali și culturali au determinat răspândirea formelor familiale, altădată marginale societății.

FACTORI AI SCHIMBĂRII MODELULUI FAMILIAL ÎN EUROPA

Evoluțiile demografice, economice și sociale au adus modificări fără precedent în formele familiale și compoziția gospodăriilor. Creșterea ratei divorțurilor, scăderea ratei fertilității și creșterea participării femeilor la forța de muncă au zdruncinat edificiul familiei tradiționale, în care mama este cea care are grija familiei, iar tata este cel ce câștigă veniturile.

În toate țările, majoritatea femeilor devin mame în timpul perioadei lor reproductive. Egalitatea între sexe, supraviețuirea copiilor, disponibilitatea planingului familial, vârsta mamelor la prima naștere și nivelul lor de educație sunt câțiva factori care influențează numărul copiilor pe care o femeie îi are și mărimea familiei ei. În general, scăderea fertilității urmează nivelurilor mai mari ale educației și ocupării femeilor, și disponibilității și acceptării într-o măsură mai mare, a serviciilor de contracepție. Ea poate fi și o consecință a condițiilor adverse, cum ar fi creșterea costurilor și scăderea posibilităților de îngrijire a copilului și slaba participare a bărbaților la problemele familiei și gospodăriei, șomajul mare, lipsa locurilor de muncă și a beneficiilor maternale.

La definirea familiei contribuie forțe interne, dar și forțe ale pieței globale, astfel că învățarea în familie privește din ce în ce mai mult adaptarea la incertitudini, mai degrabă decât conduita necesară în condițiile planificării într-un viitor viabil.

De un interes deosebit, în cadrul schimbărilor intervenite în peisajul socioeconomic, este intersecția schimbărilor din familie cu cele din economie, în acest context al schimbării globale. Aceste intersecții pot fi printre cele mai provocatoare schimbări, pe care societățile le întâmpină, în termeni politici, în evoluția fenomenelor sociale legate de familii și în practica familială.

Dintre multele provocări din economie și societate, amintim câteva foarte importante.

Mai întâi, în cea mai mare parte a lumii ia naștere o nouă cultură a muncii³. În țările dezvoltate se trece de la societatea industrializată spre cea postindustrializată, care este asociată cu scăderea ocupării gulerelor albastre în industrie, creșterea ocupării în sectorul serviciilor, creșterea insecurității ocupării și slăbirea importanței muncii ca mijloc de realizare. Se argumentează că aceste modificări sunt marcate de un salt, de la importanța bazei materiale la cea a cunoștințelor și învățării. Apariția societății cunoașterii și a muncii bazate pe cunoștințe este tema repetată în restructurările economice și în globalizare și, contrar așteptărilor, diviziunea tradițională a muncii pe sexe pare să se consolideze, cu consecințe asupra inegalității în familie.

Noua cultură a muncii are influențe neașteptate asupra familiilor, prin membrii săi, care se zbat să dobândească cunoștințe și calificări pentru noile slujbe care cer alte calificări și care, mai rău, deseori dispar. Familia, în societatea industrială, este solicitată la fel ca odinioară: mama rămâne principalul îngrijitor (socializator), în același timp în care familiile sunt din ce în ce mai dependente de venitul femeii, și chiar al adolescenților care lucrează ca muncitori necalificați și timp de lucru parțial. Viteza de acomodare trebuie să fie rapidă și contradicțiile procesului sunt mari. Astfel, apar conflicte între modelul tradițional al familiei, ceea ce trebuie să fie familia în realitatea modernă și ceea ce este.

În al doilea rând, în prezent există o masivă restructurare a economiei, la noi și în multe alte țări. Aceasta include modificări ale modelelor și practicilor globale de comerț, prin apariția acordurilor regionale în domeniu. Acestea au influențe asupra economiilor interne, prin creșterea sau noncreșterea ocupării în diferite sectoare, modificări ale politicilor monetare atât în interiorul statului cât și în cadrul organismelor financiare internaționale, cu influențe importante asupra șomajului, mișcării capitalului și a oamenilor, între sectoare economice și țări, cu influențe asupra politicilor de bunăstare socială.

De partea cealaltă, sunt mari modificări ale modului cum indivizii și familiile privesc ocuparea, piața muncii, cariera și securitatea ce derivă din ocupare. Pentru tot mai mulți oameni, ocuparea nu mai este garantată și nici pe deplin așteptată. Apar noi concepte ca „dezocuparea”, care definește procesul de pensionare forțată anticipată, fără posibilitatea reangajării.

Toate acestea sunt provocări pentru familie și reclamă învățarea adaptării la felul schimbător al ocupării și la nepotrivirea ciclului vieții familiale la cel al vieții active, pentru că vârsta este un aspect central al restructurării economice. În societatea postindustrială are loc o întoarcere la criteriul vârstă pentru angajare și ocupare în muncă. Aceasta înseamnă că obișnuința familiilor de a se baza pe veniturile unui bărbat sau femeie de vârstă mijlocie este înlocuită, din ce în ce mai mult, cu aceea a câștigurilor aduse de tineri sau vârstnici.

³ *Family Matters; Family: Forms and Function; Families and Disability; The Concept of Family Health; Families: Agents and Beneficiaries of Socio-economic Development; Family Function: Family Bridges from Past to Future*, UN Occasional Papers Series, Vienna, 1992, No. 1 și 2, respectiv 1994, No. 10 și 15, și 1995, No. 16 și 19.

O altă modificare socioeconomică importantă este aceea de abandonare a ideii de carieră de întreținere pe timpul vieții. În țările dezvoltate, oamenii nu mai au o singură slujbă sau o singură carieră până la pensie. Ei au câteva succesiv sau chiar în același timp. Între ele, sau chiar simultan, urmează cursuri de recalificare. Pionierele acestui model de carieră discontinuă au fost femeile. Bărbații au intrat în joc mai târziu. Aceasta înseamnă că ordonarea familiilor după statutul profesional sau vârstă nu mai poate fi riguroasă, pentru că indivizii și familiile învață continuu noile moduri de trai în familie și posibilitățile de armonizare a vieții familiale cu cea activă.

Cu toate acestea, persistă ideea că pensionarea începe la 65 de ani sau la vârstă înaintată, pentru că este adânc înrădăcinată ideea că stadiul atins în familie și viață sau în carieră corespunde cu vârsta. De aceea este nevoie ca societatea, în special, să țină pasul cu realitatea, pentru ca atitudinile angajatorilor și ale factorilor de decizie să se schimbe corespunzător.

Există și alte schimbări în intersecția dintre schimbarea socioeconomică și schimbarea familiei. Modul de ocupare cu timp parțial de lucru este tot mai răspândit. S-a constatat că unul din șapte lucrători din țările industrializate au slujbe cu timp parțial de lucru, fără a avea beneficiile sau protecția dată de ocuparea cu timp normal de lucru, majoritatea acestora fiind femei. Nouăzeci la sută din femeile active din Belgia și peste 85% în unele țări sud-europene, și 4% din bărbații activi au slujbe cu timp parțial de lucru, iar locurile de muncă de acest fel sunt în creștere pe plan mondial.

Alt aspect al schimbării familiale privește modul în care structurile sociale, ca și cele economice, influențează familia și cum sunt ele influențate de familie. Îmbătrânirea populației reclamă creșterea cantitativă și calitativă a serviciilor de îngrijire a bătrânilor care, tradițional în multe societăți, sunt îndeplinite de femei și a căror cantitate și calitate este strâns legată de ocuparea femeilor.

Schimbările economice, cererea de forță de muncă, percepția posibilităților și schimbările în mobilitatea și migrația indivizilor și familiilor au efecte profunde asupra structurii, relațiilor și funcțiilor familiei. Pe de o parte, există o mai mare receptivitate la schimbare și la adoptarea tehnologiilor și instituțiilor benefice, inclusiv cele din sectorul de educație și sănătate, iar pe de altă parte, schimbarea este asociată cu declinul disciplinei comunitare tradiționale, erodarea normelor culturale și sociale, care mențin stabilitatea comunității, în special printre tineri.

Ca urmare a schimbărilor socioeconomice recente, se pare că viața oamenilor este mai destandardizată, mai individualizată și mai puțin sigură în relație cu vârsta sau cursul vieții decât oricând înainte.

Răspunzând imperativelor economice, sistemelor de valori în schimbare și planingului familial, majoritatea familiilor în cele mai multe regiuni sunt mai mici și există o tendință crescătoare de nuclearizare a familiilor. Supraviețuiesc mai mulți copii decât mor, membrii vârstnici ai familiilor sunt mult mai vârstnici și proporția bătrânilor și a celor foarte bătrâni este în creștere. Izolarea și îmbătrânirea sunt provocări pentru rolul tradițional al membrilor familiei, pune piedici afecțiunii și distorsionează funcțiile familiei.

Fiecare își învață rolul în configurația noii familii. Rolul femeii în familie, în special, este central în această învățare: de la socializarea copiilor, a soților, a lor înseși și a altora în societate, la ceea ce va fi familia. Familiile, și în special femeile și mamele, realizează schimbările sociale prin adaptarea continuă a comportamentului personal și promovarea acestuia prin socializarea copiilor în noile economii. Paradoxul este că mama este și conservatoare a tradițiilor (familiale, religioase, morale etc.) și forța progresivă de anticipare și modelare a viitorului în care vor trăi copiii și pentru care aceștia trebuie să se pregătească.

În orice fază s-ar afla, evoluției fluide a modelelor familiale trebuie să i se răspundă prin politici adecvate. Influențele nu sunt numai pe orizontală, ci și pe verticală.

Fiecărei faze îi corespunde, din punct de vedere social, o frecvență mai mare a unor probleme sociale sau a altora. Cunoașterea acestora este primul pas în formularea unor politici sociale adecvate. Judecarea amplitudinii intervenției politice se face totdeauna în funcție de un nivel considerat optim. În acest caz, optim înseamnă o familie sănătoasă.

SĂNĂTATEA FAMILIEI

Familia este catalizatorul și reflectorul transformărilor sociale. Ca instituție de bază a societății ea este obiectul central pentru varietatea relațiilor umane și a procesului dezvoltării. Ea este podul natural între individ și societate. Indiferent de diversitatea formelor sale, familia e recunoscută ca unitatea socială pe care se construiește și care menține societatea și este recunoscută ca locul propriu pentru suport și camaraderie între soți, ca determinant de bază pentru supraviețuirea copiilor născuți aici, ca prim agent pentru socializarea generațiilor viitoare și, în multe societăți, ca singura instituție de sprijin a bătrânilor.

O dată cu declinul prevalenței familiei tradiționale a crescut înțelegerea rolului coerenței sociale, psihologice și biologice a familiei și a importanței sale.

Pentru că există atât de multe forme diferite ale familiei, conceptul de sănătate familială este adesea dificil de utilizat, de descris și uneori, chiar de acceptat. Se pornește totuși de la ideea că familia nucleară este norma și de la funcțiile tradiționale ale familiei, având în vedere și cele spuse anterior, despre o tendință de reîntoarcere la familia tradițională.

Deci, se spune că sănătatea familiei e bună, când grupul familial este fizic sănătos, productiv și eficient în îndeplinirea obiectivelor sale – în special acelea de protecție, hrană și socializare a noii generații –, există un echilibru emoțional între membrii familiei, rezolvă o seamă de nevoi umane vitale, dovedește integritate în fața adversităților, agerime și abilitate de rezolvare a problemelor etc.

Sănătatea familiei este mai mult decât suma sănătății fiecărui membru. Sănătatea familiei reclamă ca familia însăși să fie sănătoasă, să asigure hrană, grijă și sprijin membrilor săi, chiar când unii membrii ai familiei sunt bolnavi. În ciuda condițiilor adverse, ca sărăcia, împrăștierea și discriminarea, unele familii au vigoarea care le permite realizarea funcțiilor esențiale de îngrijire. Aceste familii

sunt cele foarte motivate, au sisteme de valori puternice și contribuie la sănătatea membrilor ei cu cunoștințe și îndemnare.

Asocierea dintre mortalitate și morbiditate, cu modificări în stagiile ciclului de viață familial, a devenit doar recent subiect de cercetare. Efectele ciclului de viață sunt privite de la primele două stadii: de formare și extensie, având rezultate ca nașteri de copii sub greutatea normală și mortalitate și morbiditate printre bătrâni, în special în timpul ultimului stadiu, cel al disoluției. S-a demonstrat deteriorarea relațiilor maritale, la o treime din cupluri, după nașterea primului copil și riscul crescut de deces în primele șase luni după infarct, în lipsa suportului emoțional.

Răspunsurile la momentele stresante și abilitatea de a le face față par să fie determinate, în mare măsură, de calitatea relațiilor din familie, reflectată în modelul comun de răspuns la solicitările vieții ce se găsește în robustețea, puterea și agilitatea răspunsurilor sau în eventualele eșecuri. Distorsiunea gravă sau permanentă nu este relativ frecventă; majoritatea familiilor au un echilibru. În absența acestuia, încordarea specifică a relațiilor familiale pot cauza boli fizice, chiar specifice, dar lanțul causal este adesea neclar.

Unele familii sunt mai vulnerabile decât altele, din cauza unor variate motive, unele chiar moștenite, astfel că acestea a) nu reușesc să asigure nevoile de bază ale membrilor familiei pentru sănătate, hrană, adăpost, îngrijire fizică și psihică și dezvoltarea personală a individului; b) nu asigură justiția în distribuirea drepturilor și a responsabilităților membrilor săi, existând și o distorsiune a rolului acestora; c) sunt subiectul unei disoluții, ca o consecință a factorilor externi economici, sociali sau politici.

Prevalența familiilor disfuncționale este relativ mică, dar dezintegrarea lor este costisitoare pe termen lung pentru o gamă largă de domenii. Intervenția este rar însoțită de succes, resursele folosite sunt o risipă și sunt disproporționate, iar valoarea raportului cost-beneficiu este mică și cel puțin o generație de copii sunt fără sprijin, efectele fiind serioase. Este deci de preferat prevenirea efectivă.

Sănătatea este afectată de realizările din alte sectoare, iar boala are repercusiuni asupra altor sectoare, incluzând educația, bunăstarea socială, locuirea, problemele femeilor, comerțul, agricultura, ocuparea, criminalitatea, mediul.

Indicatori ai sănătății familiei

Dacă, pe de o parte, sănătatea familiei este cea care îndeplinește funcțiile acesteia cu succes rezonabil în cadrul culturii acesteia, atunci, pe de altă parte, succesul funcțional al familiei este cheia sănătății societății. Există însă puțini indicatori ai sănătății familiei în mod distinct față de cei ai sănătății membrilor familiei.

Durata fiecărui stadiu al ciclului familial și structura familiei sunt două dimensiuni ale cadrului indicatorilor sănătății familiale. Vârsta la prima căsătorie și la prima naștere sunt o măsură a fazei de formare a ciclului familial și furnizează un indicator indirect al riscului morbidității și mortalității materne, care au o influență profundă și asupra sănătății altor membri ai familiei.

Creșterea fizică și dezvoltarea psihologică a copiilor, fiind aproape în întregime dependente de mediul și grija familială, servesc ca indicator pozitiv al sănătății familiei.

Copilăria și adolescența sunt perioade critice pentru achiziția de aptitudini sociale. Acest proces este dependent de atașamente pozitive, posibilități și resurse, pentru a deprinde, bineînțeles, aptitudini pozitive, și de absența situațiilor stresante. Contrariul este și el adevărat. Absența abilităților sociale este imediat transmisă generației următoare, în special când familiile oferă un sprijin de slabă calitate și inconsistent copiilor, au modele comportamentale rele, nu se implică în activitățile copiilor lor, au aspirații educaționale slabe, au un control și disciplină slabă și sunt, emoțional și fizic, agresive față de copii. Una dintre formele de răspuns din partea copiilor a fost plecarea în stradă, unde ceilalți copii ai străzii dau un sens aparținător unei noi, și adesea, mai grijulii „familii”. Pentru acești oameni, strada a devenit habitatul lor de trai, iar familiile lor nu mai sunt primul lor sprijin. În funcție de definiția utilizată, numărul copiilor fără părinți și al persoanelor singure variază mult de la un autor la altul.

A avea copii la alegere, și nu din șansă ca obiectiv al familiei, fapt direct legat de răspândirea contraceptivelor, servește ca indicator pozitiv. Considerând nașterea copiilor ca obiectiv central al formării familiei, infertilitatea involuntară servește ca indicator important al sănătății familiei.

Și ratele de mortalitate și morbiditate, analizate în funcție de starea civilă, dau o măsură a sănătății familiei. Cei ce nu sunt căsătoriți (necăsătoriți, divorțați sau văduvi) au rate de mortalitate mai mari, în special din cauza bolilor cardiovasculare, decât cei căsătoriți. Diferențierea este mai mare pentru bărbați decât pentru femei. Mortalitatea văduvilor este mai mare decât a bărbaților căsătoriți, în special în primele șase luni după despărțire.

Prin urmare, integritatea familiei este așa de importantă, încât protecția ei trebuie să devină o responsabilitate normală a statului.

OBIECTIVE ALE POLITICILOR DE SPRIJINIRE A FAMILIILOR

Obiectivul sprijinirii familiilor este primordial și provocator pentru familia însăși, pentru educație, pentru politica socială și fiscală, pentru comunitățile locale, pentru agenții și instituțiile internaționale și pentru sistemele de sănătate și sociale.

Indiferent de forma pe care o are, familia îndeplinește în societate câteva funcții de bază, a căror realizare are valoare pragmatică pentru societate și trebuie cunoscute și evaluate în formularea politicilor socioeconomice.

Din natura relațiilor dintre membrii familiei, rezultă și funcțiile pe care aceasta le îndeplinește. Ele pot fi foarte multe, dar dintre ele enumerăm⁴:

⁴ *Population and the Family in the Low Countries*, III, a NIDI-CBGS publication, Voorburg, Brussels, 1983.

- angajamentul emoțional, social și economic dintre soți;
- îngrijirea copiilor, vârstnicilor și a rudelor cu deficiențe;
- educarea și socializarea copiilor și chiar a părinților;
- protecția membrilor familiei;

– realizarea necesităților individuale de bază, ale fiecărui membru al familiei.

Prioritatea acordată uneia sau alteia dintre funcții depinde de stadiul vieții familiale. Ele sunt asociate, în primul rând, cu familia nucleară standard, care a fost prevalentă în societățile europene, în special.

În formele familiale noi, funcțiile familiei nucleare nu mai sunt realizate decât parțial, la fel ca și rolurile membrilor familiei standard.

Dacă forțele schimbării nu sunt prea distructive, atunci familiile răspund cu surprinzătoare adaptare, iar funcțiile esențiale ale familiei supraviețuiesc adesea celor mai intense asalturi.

Mulți văd evoluția de la familia extinsă, la familia cu un singur părinte, ca implicând o succesiune de eșecuri familiale, iar disoluția oricărui tip de familie, ca fiind consecința inabilității familiei de a asigura adecvat nevoile membrilor săi.

În orice formă, disoluția familiei – uneori afectată de factori sociali și economici – poate avea profunde consecințe pentru membrii familiei, în special când resursele și sprijinul necesar nu sunt disponibile. Datele arată că creșterea presiunii economice crește riscul disoluției maritale. Sărăcia și șomajul unuia dintre soți exacerbează riscul eșecului familial; adversitatea economică crește probabilitatea dezorganizării familiale și a riscului abuzului fizic și al neglijării copilului. Dacă problemele economice sunt adesea anterioare eșecului familial, ele sunt și consecințe ale divorțului. Deși evidențele privind deteriorarea bunăstării economice a copiilor ca urmare a divorțului sunt clare, cele privind bunăstarea socială și psihică nu sunt. Analizele studiilor bunăstării copilului în familiile divorțate în SUA arată că unii copii au avut probleme, alții nu, și chiar au arătat o îmbunătățire a comportamentului, depinzând de resursele disponibile lor și de mărimea stresului pe care l-au întâmpinat după divorțul părinților.

Acolo unde eșecul, ce afectează sănătatea noii generații și societatea ca întreg, este deja o realitate, sunt amenințate patru funcții principale. Mai întâi, funcțiile biologice de protecție și îngrijire. Apoi, funcțiile de sprijin economic și social ale familiei, apoi funcțiile de educație și socioculturale ce realizează socializarea copiilor și tinerilor și, în final, funcțiile psihologice ce realizează relațiile intrafamiliale și legăturile de afecțiune.

Funcțiile familiei cele mai susceptibile de eșec și responsabile pentru efectele dăunătoare schimbării demografice, sociale, economice și tehnice nu sunt în mod necesar cele mai importante pentru supraviețuirea familiei. Deci, relațiile perturbate în familie, de mare importanță pe termen lung, sunt mai puțin catastrofice imediat decât sunt efectele deprinderii severe, ale resurselor economice inadecvate, ale șomajului, foamei, izolării, înlocuirii forțate sau bolii grave. Fiecare dintre acestea amenință funcțiile economică și de protecție a familiei, care sunt vitale pentru supraviețuirea imediată.

Aceste funcții majore, ca și celelalte de care depinde integritatea familiei, și de aici, pe termen lung, integritatea socială, nu sunt distincte, ci interrelaționate. Adesea eșecul integrității familiei este privit în termeni de probleme specifice de alcoolism sau abuzul de alte substanțe, boli mintale, violență față de femei și copii, maturități nedorite și la vârsta adolescenței, și SIDA. Sprijinul comunității sau al statului este adresat problemei specifice, dar pentru a fi mai eficient trebuie să existe o abordare sistematică și centrată pe familie.

Consecințele eșecului funcțional sunt specifice culturii, dar la nivel individual ele au efecte foarte serioase asupra copiilor și următoarelor generații. În termenii cei mai gravi, aceasta înseamnă socializare inadecvată, pierderea legăturilor de afecțiune, relații disfuncționale sau dăunătoare și comportament delincent, autoritarist și violent, iar la nivel comunitar, violență și crimă cu morbiditate nespecifică mare, toate cu serioase implicații pentru o societate a viitorului nefericită, nesigură și supărată. Dar acestea sunt doar efectele mari ale eșecului funcțional; ele pot fi și mai detaliate dacă privim toate aspectele calității vieții de familie, care sunt deteriorate când funcția sa normală este foarte perturbată. Indiferent de calea cauzală, există un grup de factori, într-o proporție mică a familiilor, care le conferă vulnerabilitate. Dintre acestea eșuează o proporție mică, iar o proporție și mai mică o fac în mod catastrofal. Efectele asupra societății, ale acestui număr mic de eșecuri serioase, sunt disproporționat de mari.

Multe familii pot fi considerate în risc din cauza unor circumstanțe variate, unde se află forțe care le scapă de sub control. De aceea, e necesar să se identifice caracteristicile familiilor care reușesc să asigure satisfacerea nevoilor de bază ale membrilor lor în aceste circumstanțe – cum sunt migrația forței de muncă din cauza sărăciei, familiile monoparentale, cele dislocate și cele a căror vecinătate a fost distrusă prin degradarea mediului – pentru a sprijini răspândirea acestor caracteristici și în favoarea altor familii.

Familiile monoparentale conduse de mamă tind să fie economic mai slab situate decât cele conduse de tată. Mamele singure cu copii sub 3 ani au o probabilitate mai mică de a fi angajate, decât mamele căsătorite cu copii de vârstă similară. Sprijinul familiei extinse, calitatea și disponibilitatea serviciilor de îngrijire a copilului sunt câțiva factori care influențează posibilitatea femeilor de a lucra în afara căminului.

Speranța de viață mai mare a femeilor și mărimea perioadei de văduvie le-au făcut economic vulnerabile. Majoritatea femeilor sunt financiar dependente de soții sau rudele lor masculine în timpul vieții lor și/sau sunt din ce în ce mai mult ocupate în sectorul informal sau în alte sectoare nesigure sau cu slujbe slab plătite, ceea ce nu le vor da dreptul la pensie. Mai mult, cum familiile sunt tot mai mici și deseori se desfac prin emigrare și urbanizare, un număr tot mai mare de femei vârstnice vor fi lăsate singure în ultimii ani de viață. Femeile văduve ce trăiesc singure riscă izolare socială, iar problemele de sănătate evoluează nedetectate.

Se știe că obiectivele politice și economice sunt realizabile numai dând atenție, în același timp, și obiectivelor sociale. Totuși, ideea este că „da, obiectivele

sociale sunt fundamentale unei națiuni, dar nu ni le putem permite” este prezentă și la noi ca și în multe alte țări. Îngrijirea socială este nu numai un cost economic, dar și o extindere a familialismului, în sens societal, și o componentă a creșterii economice și a productivității.

Paradigma restructurărilor sunt sistemele de protecție socială, pentru cei ce nu se pot baza pe munca plătită. Cele mai eficiente țări în scoaterea familiilor din sărăcie sunt Franța, Olanda și Suedia, prin sistemele lor de taxe și transfer, deși sunt în același timp și foarte competitive în comerțul internațional, dar și cele mai îmbătrânite demografic țări din lume și, în același timp, cu un sistem generos de sprijin pentru bătrâni.

Din anii '80, un număr în creștere de economiști, sociologi, demografi și antropologi au investigat portretul tradițional al familiei ca o entitate altruistă, în care capul gospodăriei ia decizii în interesul fiecăruia. Punctul de vedere economic asupra gospodăriei ca o unitate unită de „maximizare a bunăstării”, care adună și împarte resursele a fost și el investigat. Mulți au analizat aceste aspecte ale gospodăriei, pentru a o releva ca un loc de „cooperare și conflict”, și adesea cu tratament foarte inegal între sexe. Această analiză a familiei are implicații importante pentru formularea și impactul politicilor economice, care cer măsuri de austeritate fiscală pentru reducerea cheltuielilor publice cu sănătatea și educația, pentru că familia este unul din cele mai importante medii sociale în care oamenii se îmbolnăvesc și se însănătoșesc, și ea trebuie să servească ca unitate primară pentru îngrijirea medicală. În familie se stabilește dacă o persoană este bolnavă și tot aici se inițiază procesul de căutare și utilizare a serviciilor medicale. Rolul căminului și al familiei, ca opoziție a spitalizării, ca loc de îngrijire pentru boli serioase la copii și adulți a fost bine demonstrat în țările industriale, deși încă multe sisteme sanitare nu recunosc rolul familiei ca resursă majoră pentru asigurarea unei calități mai acceptabile și mai bune din perspectiva pacientului și a familiei⁵. O asemenea abordare, inclusiv îngrijirea post-operatorie a fost testată în țări în curs de dezvoltare, chiar în medii urbane sărace. Nu numai costul îngrijirii a fost mai mic, dar și refacerea și întoarcerea la funcții normale a fost semnificativ îmbunătățită.

În ceea ce privește schimbarea de la îngrijirea medicală la prevenire, se presupune că cunoștințele familiei și ale membrilor ei dobândesc o importanță mai mare. Paradoxal, se pare că crearea de noi instituții și mecanisme de îngrijire în afara structurii sau sistemului de valori ale familiei poate să slăbească capacitatea familiei de a funcționa efectiv. Pentru a evita asemenea eșecuri, intervenția publică sau comunitară trebuie să evite să facă din familie un primitor pasiv al îngrijirii.

Cunoștințele despre familie, în context socioeconomic, au adus în atenția publicului importanța extinderii modului familial de îngrijire și comuniune. Reformularea discursului public, pe baza statutului colectiv al copilului, poate fi esențial pentru supraviețuirea statalității. Trebuie să fie un etos al obligațiilor unuia

⁵ *Recent Demographic Developments in Europe and North America, 2000*, Council of Europe Press, 2001.

către celălalt. Fără aceste obligații între generații, între persoane neînrudite într-o națiune stat, ar putea să nu existe continuitatea acesteia, nici o opțiune care să susțină continuitatea responsabilității colective pentru trecut, ca și pentru viitor. Trebuie, deci, susținută familia ca unitate esențială a continuității statului, tot așa ca și un loc individual și privat. Împovărând, din ce în ce mai mult, deja împovărata și neajutorata familie, fără sprijin social, poate să scadă capacitatea de continuitate socială. Colectivitatea se poate dezintegra în ființe egoiste, indivizi fragmentați neuniți în conexiuni sociale.

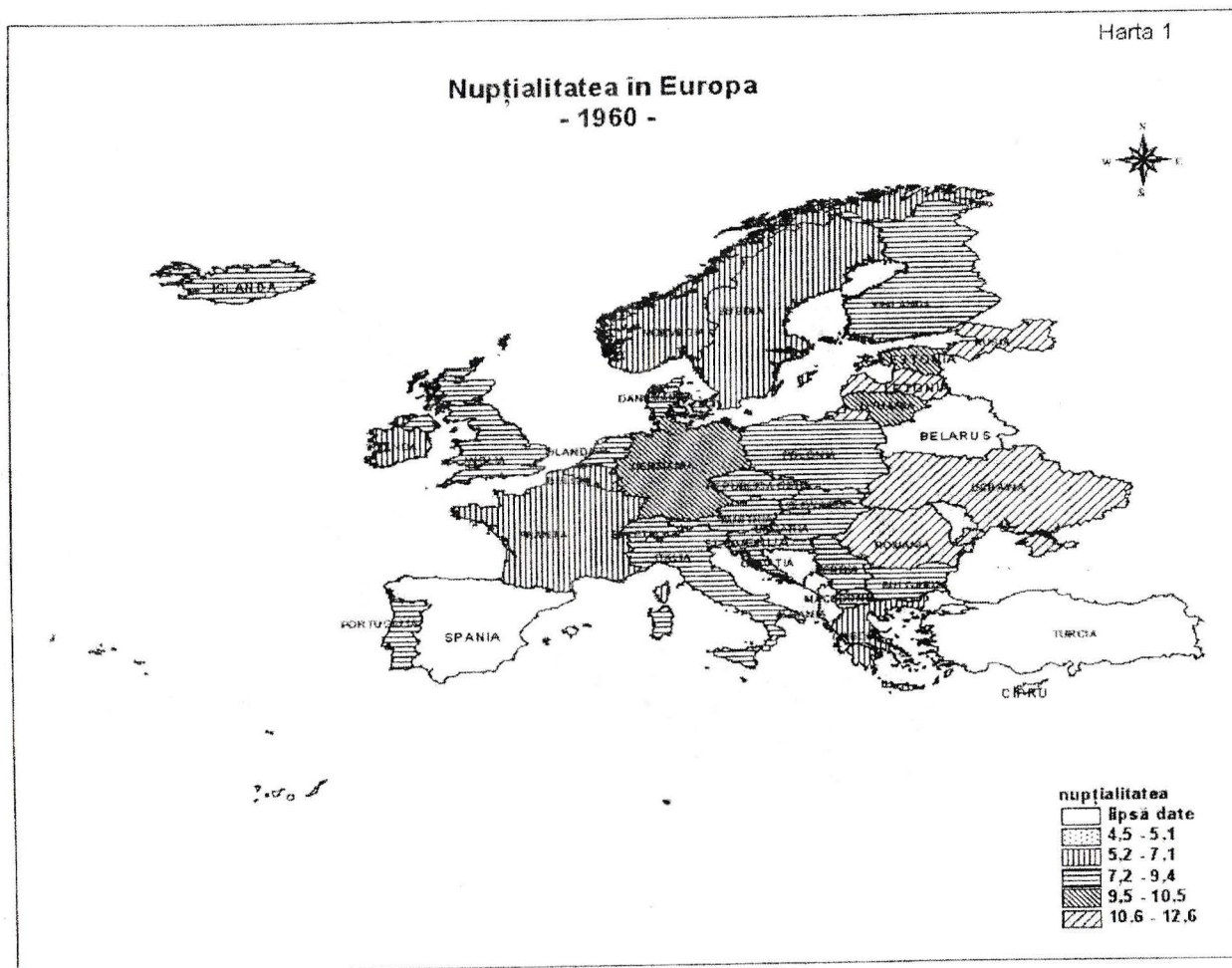
În gândirea curentă despre familii, contribuțiile vitale pe care familiile le aduc indivizilor, comunităților, societăților, culturilor și economiilor sunt adesea trecute cu vederea. Recunoașterea muncii esențiale pe care familiile o fac, precum și buna lor funcționare, uneori în ciuda piedicilor ce le stau în cale, asigură baza politicilor familiale sănătoase. Acestea trebuie să pornească de la ideea că familiile sunt în schimbare azi, așa cum au fost mereu. Ele nu dispar, ci, de fapt, devin mai puternice, mai funcționale și mai capabile să depășească stresul, pentru că sunt suficient de flexibile pentru a inova și a nu rămâne rigide, deoarece oamenii nu trăiesc în familii și structuri manageriale prefabricate, ci în rețele de relații și afilieri mereu schimbătoare. În același timp, familiile devin mai importante ca oricând în procesul național și global de structurare și restructurare, pentru că familiile reprezintă legătura individului cu lumea, cu mediul și cu alte culturi. De aceea, familiile sunt vitale nu numai pentru învățare, ci și în interesul umanității. Guverne, agenții privesc tot mai mult familia ca unitate care asigură cetățeni „gata învățați” în calitatea lor de persoane active, și consumatori care să se comporte conform regulilor societății.

Prin urmare, acțiunile politice trebuie să pornească de la trei observații de bază:

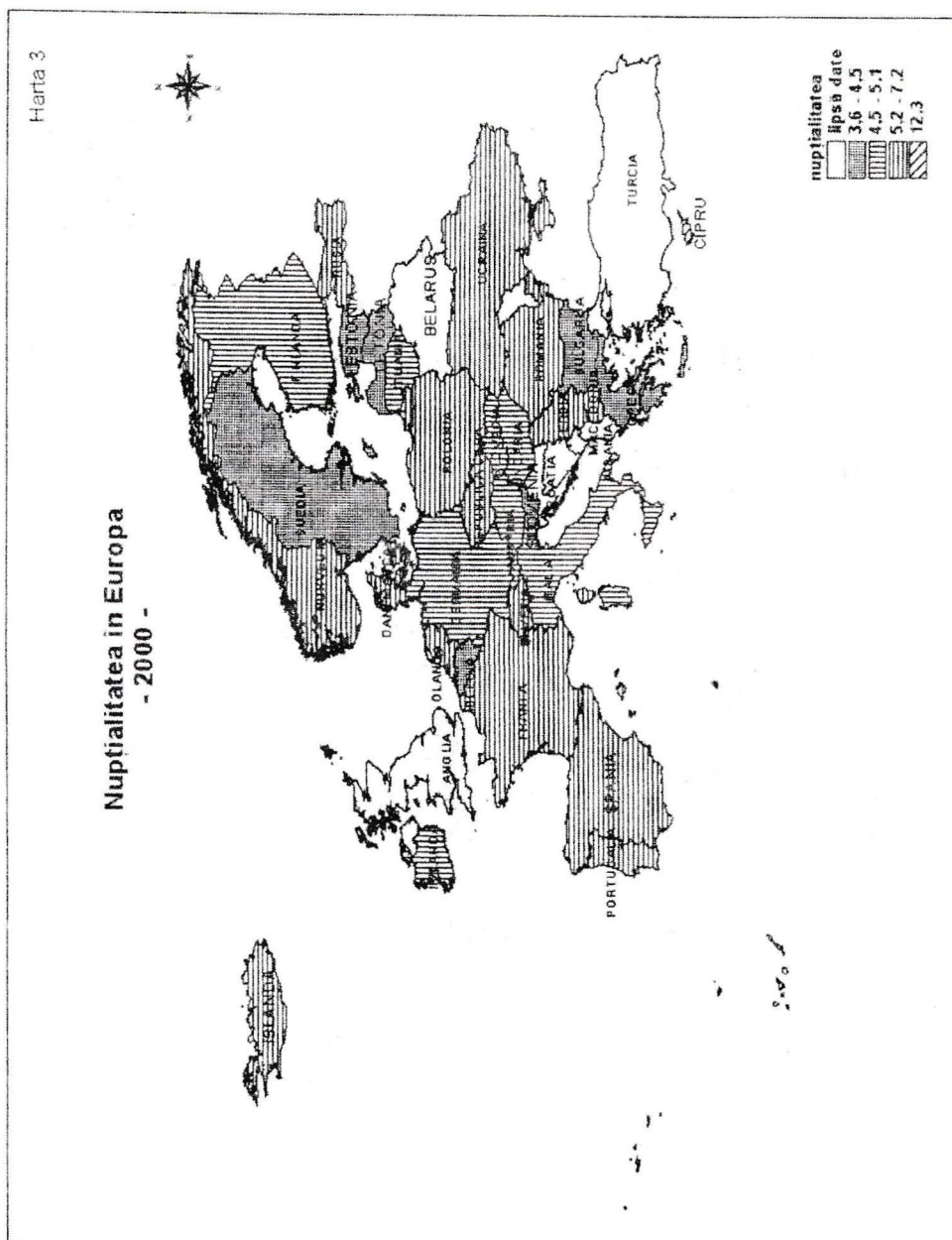
a) Familia, indiferent de multele modificări pe care le-a suferit, este unitatea de bază a societății. Modificările pe care le-a cunoscut, mai ales în ultimele decenii, i-au alterat rolurile și funcțiile, dar în ciuda acestora, ea continuă să fie sprijinul esențial în creșterea și bunăstarea membrilor ei. Ea este unitatea de bază în producție și consum, și ca urmare, este în centrul procesului economic, fiind motorul procesului de dezvoltare social-economică.

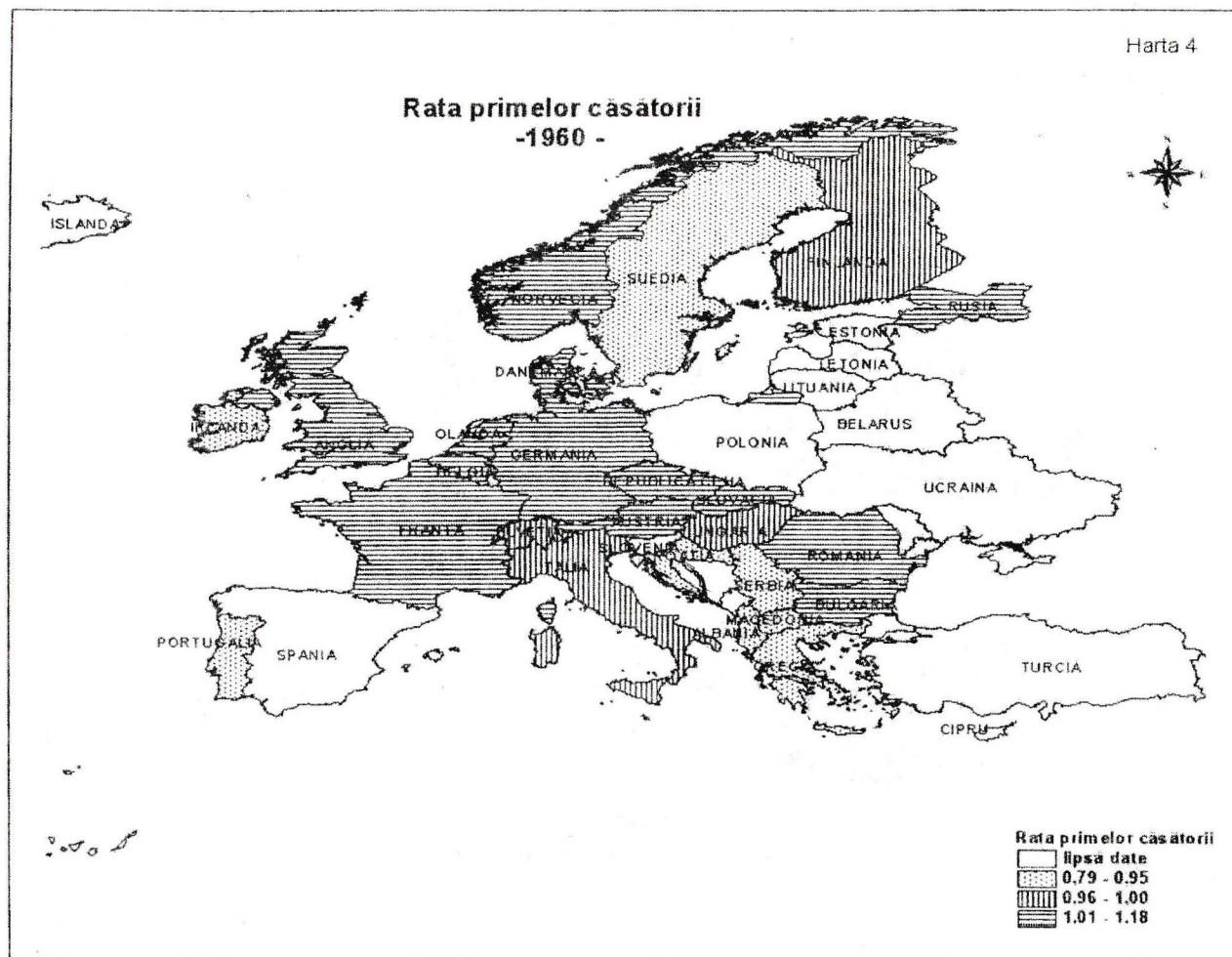
b) Familia este subiect pentru o multitudine de abordări sectorial integrate, oferind o unică convergență pentru numeroase probleme, așa cum nici un alt grup social nu o face. Problemele economice dificile, schimbările sociopolitice și a valorilor tradiționale au readus familia în centrul atenției.

c) Niciodată în istorie nu au fost atât de multe și dramatice schimbări într-un timp atât de scurt. Viteza schimbărilor este un factor de stres pentru familie. Tradițiile familiale au devenit demodate, iar cele noi se lansează sau sunt în curs de acceptare. În același timp, sunt agenții noilor schimbări. Indiferent de cauze, multe dintre caracteristicile tradiționale ale familiei sunt de domeniul trecutului, multe din stereotipurile sau convențiile folosite în descrierea ei sunt acum anacronice și nelegate de realitate.

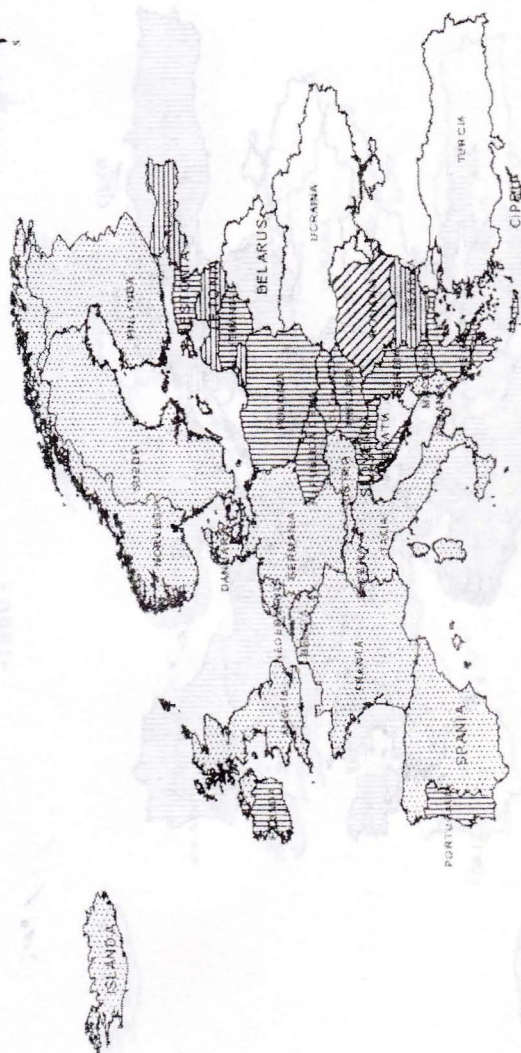

Harta 5

Rata primelor căsătorii

- 1980 -

Vârsta medie la căsătorie - 1980 -

Rata primelor căsătorii

lipsa date

0.53 - 0.78

0.79 - 0.95

0.96 - 1.00

1.01 - 1.02

- 2000 -

Rata primelor căsătorii

